УДК 371.315.001.12

DOI 10.33251/2522-1477-2019-5-256-259

ХОРУНЖА Лариса Анатоліївна,кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
іноземних мов, Харківський національний
автомобільно-дорожній університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЗАВДАНЬ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається роль завдання як одного з компонентів активного методу навчання в ЗВО. Адже під час виконання таких завдань студенти набувають навичок організації навчальної роботи, уміння правильно розраховувати свої сили та обирати найбільш доцільні засоби досягнення поставлених цілей. Також наведено різномірну систему завдань, яка сприяє ефективності мисленнєвої діяльності студентів.

Ключові слова: завдання, активний метод, студенти, інтелектуальна мобільність, мисленнєва діяльність, система.

Постановка проблеми. Інтелект людини є надзвичайно багатофакторною величиною. Він визначає як соціальну корисність людини, так і її індивідуальні особливості, слугує основним проявом розуму. По суті, інтелект — це те, що виділяє нас зі світу тварин і надає особливу значущість людині, дозволяє їй динамічно змінювати довкілля, перебудовуючи його під себе, а не пристосовуватися до умов швидко мінливої дійсності. Інтелект є основною формою пізнання дійсності. У найбільш широкому розумінні інтелект є як окремою структурою мозку людини, так і психологічним процесом, що відбувається у ньому, звідси впливає неоднозначна оцінка результатів цього процесу. Отже, інтелект у широкому сенсі – це сукупність усіх пізнавальних функцій індивіда: від відчуття і сприйняття до мислення й уяви; у більш вузькому ж сенсі – це мислення.

Тому, застосовуючи найрізноманітніші засоби покращення навчального процесу в ЗВО, сучасному педагогові необхідно приділити особливу увагу використанню активних методів навчання, що вимагають інтелектуальної напруги, швидкого застосування інформації (знань) для оперативного прийняття рішення. Одним з компонентів таких методів є навчальні завдання, зокрема такі, що сприяють засвоєнню знань, умінь, навичок студентів, розвивають в них ініціативність, волю, наполегливість та інтерес до навчання. Під час виконання таких завдань студенти набувають навичок організації навчальної роботи, уміння правильно розраховувати свої сили та обирати найбільш доцільні засоби досягнення поставлених цілей, що й обумовило тему нашого дослідження.

Аналіз актуальних досліджень. Над дослідженням організації та впровадження активного навчання працювали О. Аксьонова, М. Кларін, О. Ковальчук, І. Носаченко, О. Пехота, Л. Пироженко, О. Пометун, А. Смолкін, А. Хуторської, П. Щербань та інші. Розвиток поняття «завдання» відбувався з розвитком теорії діяльності у працях М. Басова, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, О. Скрипченка. Зокрема, М. Басов [1] розумів момент виникнення завдання як форму вираження несвідомого, як фактор, що зумовлює пізнання. Він обґрунтував доцільність використання у психології широкого поняття завдання та пов'язаних з ним таких термінів, як *дія* та *мета*. О. Леонтьєв і С. Рубінштейн [3; 6] довільну дію людини пов'язували з метою та умовами її досягнення. На їхню думку, співвідношення мети та умов визначає завдання, яке може бути розв'язане дією, а свідоме дію є більш чи менш свідомим розв'язанням завдання.

Актуальні проблеми задачного підходу відображені у працях Г. Балла [2]. Учений називає навчальними завданнями ті, що розв'язуються або мають розв'язуватися студентами в процесі їх навчальної діяльності. Скориставшись елементами загальної теорії завдань він підкреслює, що завдання розглядається як система, до складу якої обов'язково входять два компоненти: предмет завдання і вимога завдання.

Метою цієї статті є науково-теоретичне обґрунтування ролі завдання як одного з компонентів активного методу навчання, який сприяє високому інтелектуальному розвитку студента.

Виклад основного матеріалу. Досвід активного навчання свідчить, що за допомогою його форм, методів та засобів можна досить ефективно вирішувати цілу низку завдань, що важко виконати в пасивному навчанні, де студент виступає в ролі «об'єкта» навчання: ефективно формувати пізнавальні мотиви, виховувати системне мислення, що полягає в розумінні не тільки природи і суспільства, але й себе, свого місця у світі; навчати мислетворчій та практичній роботі, вмінням приймати рішення тощо.

Сутність активних методів полягає в зміні суб'єктно-об'єктних відносин: студент перетворюється в керівника процесу пізнання, при цьому активно реалізується його природна допитливість, навчання перестає бути нудною, рутинною роботою, тобто використання цих методів стає елементом позитивної мотивації студента. Науковці стверджують, що ці методи передбачають суб'єктну, активну позицію того, хто навчається, відносно того, хто навчає інших об'єктів засвоєння, індивідуальних засобів навчання, таких як комп'ютер, робочий зошит чи підручник.

Одним із компонентів активних методів є *навчальні завдання*, що являють собою різноманітні за змістом і обсягом види самостійної навчальної роботи, яку студенти виконують за вказівкою викладача, і яка є невід'ємною частиною процесу навчання та важливим засобом його активізації. Вони знаходять своє місце на всіх етапах навчання і передбачають:

- первинне ознайомлення з навчальним матеріалом (спостереження за об'єктом вивчення, робота з підручником та книжкою, виписування цитат з книжок, складання таблиць та графіків тощо);
- засвоєння нових знань у формі правил, законів, понять (складання логічного плану до прочитаного оповідання, порівняння фактів та явищ, підготовка відповідей на поставлені запитання тощо);
- формування умінь та навичок (вправи, вимірювання та рахування, розв'язання завдань, твори);
- закріплення засвоєних знань, умінь та навичок (повторення, заучування, систематизувати знання тощо);
- застосування отриманих знань на практиці (конструювання та виготовлення наочних матеріалів, виконання практичних робіт різного змісту, насамперед таких, що потребують застосування фізичної праці, вимірювань, розбирання та монтажу механізмів, праці на шкільній ділянці тощо);
- перевірка знань, умінь та навичок (письмові та графічні контрольні роботи, лабораторні та практичні заняття контрольного характеру тощо).

Особливо ціннісними є завдання, що потребують інтелектуальної напруги студентів та прояву самостійності. Вони сприяють засвоєнню знань, умінь, навичок, обачливості, економності, діловитості, розвитку ініціативності, волі, наполегливості, інтересу до навчання. Студенти набувають навичок організації навчальної роботи, уміння правильно розраховувати свої сили та обирати найбільш доцільні засоби досягнення поставленої мети.

З точки зору організації процесу засвоєння навчальне завдання має забезпечити:

- підбір необхідних завдань, що відповідають характеру певної навички або певного вміння;
- визначення певної послідовності завдань;
- систематичність (регулятивність) виконання певних завдань;
- взаємозв'язок різних видів завдань тощо.

З точки зору організації процесу навчання ці завдання потребують матеріального втілення, яке вони знаходять у підручнику (зокрема й мультимедійному), комп'ютерних програмах та комп'ютерних іграх.

Процес виконання завдання залежить від настанов. До цього процесу входять сприймання, уявлення, поняття, судження, висновки, міркування, емоційні та вольові компоненти. Отже, актуалізуються всі психічні сили людини. Особливо важливу роль у цьому процесі відіграють розумові дії.

Ефективність мисленнєвої діяльності зумовлюється пізнавальними інтересами, потребами. Процес виховання пізнавальних інтересів висвітлюється у психологічній літературі. Але варто зазначити, що виникає він там, де людина відчуває свою адекватність, упевнена, що здатна до

чогось, що в неї добре виходить тощо. Тому психологи пропонують викладачам використовувати «методику успіху». Сутність її полягає в тому, що завдання добирають, зважаючи на індивідуальні можливості студентів, але їм про це не відомо. Це – підготовчий етап. На другому етапі студентам повідомляють, що завдання складне, але треба намагатися розв'язати його. Насправді завдання такої самої складності, як і попереднє, кожен студент розв'язує його. Це етап «змушеного» успіху. На третьому етапі – етапі «реального» успіху – студентів попереджають: пропонується завдання нового типу й оцінок ставити не будуть. Насправді завдання складніше за попереднє. Студенти розв'язують його кілька разів не на оцінку, а потім ці всі заходи стають непотрібними. У студентів з'являється інтерес до предмета, відбувається розвиток інтелектуальних умінь, творчих здібностей і якостей.

Успіх формування інтелектуальної мобільності студентів гарантують не окремі види завдань, а їхня *система*, що передбачає поступове їх ускладнення, розширення і поглиблення, перехід від виконання частково-пошукових завдань, що потребують лише певної перебудови відомого, до власне творчих, які передбачають вирішення суперечностей й характеризуються новизною як змісту, так і способу їхнього розв'язання. З огляду на це до розробленої системи можна включити завдання 3-х рівнів: репродуктивно-творчі, частково-пошукові та евристичні, що мають забезпечити послідовне опанування способів інтелектуально-творчої діяльності й формування сукупності вмінь. Схарактеризуємо кожен рівень системи завдань:

1. *Репродуктивно-творчі* завдання спрямовані на розвиток уяви, швидкого виокремлення ознак об'єкта, його загального аналізу. Особливістю творчих завдань цього рівня є: надання опорних слів, фраз, початку (закінчення) тексту; обмежений час (швидкість) виконання завдання з метою стимулювання спонтанного висловлювання, швидкості реакції; розвитку уяви, фантазії; підвищення рухомості словникового запасу; цікавість змісту завдань; наявність елементів змагання під час їхнього вирішення.

Під час виконання завдань репродуктивно-творчого рівня слід заохочувати студентів, аби вони надавали незвичайні, оригінальні приклади, висловлювали якомога більше ідей, декілька варіантів у вирішенні завдання.

2. *Частково-пошукові* завдання сприяють перетворенню об'єкта чи ситуації, проблеми. Завдання цього рівня складності характеризуються більшим ступенем творчості, наявністю елементів новизни як за змістом, так і за способом виконання дій. Особливістю творчих завдань цього рівня є: певна самостійність у виборі об'єкта навчально-творчої діяльності; наявність елементів діалектики в завданнях (їх спрямованість на розвиток здатності бачити проблему, виявляти шляхи її вирішення, обирати кращий з них тощо).

3. *Евристичні* завдання спрямовані на формування суб'єктивно нової інформації. Їх особливістю є: упровадження творчого пошуку та інтерактивної діалогічної взаємодії викладача зі студентами між собою; спрямованість на вирішення реально існуючих проблем і суперечностей; самоуправління студентом і власною навчально-творчою діяльністю.

Слід зазначити, що під час виконання цих завдань студентів необхідно заохочувати до співпраці. Студенти з вищим рівнем знань і вмінь у деяких ситуаціях виконують роль ведучого, спрямовують роботу інших. Колективність у роботі відіграє позитивну роль у формуванні такі якості, як відповідальність та вимогливість до себе. З огляду на це в процесі звертаються до парних та групових форм організації навчання, застосування яких дає можливість будувати діалогічне мовлення, дозволяє студентам обговорювати найрізноманітніші аспекти розв'язання навчальних завдань, аж до стратегій пошуку способу та контролю правильності їхнього розв'язання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, в ході даного дослідження встановлено доцільність і ефективність широкого запровадження активних методів навчання, які дозволяють мобілізувати студентів під час інтелектуальної діяльності, стимулювати їхню активність, впливати на особистісні якості. А впровадження спеціально розробленої системи завдань різного рівня складності в навчальний процес засвідчує її ефективність щодо впливу на продуктивність мисленнєвої діяльності студентів. Система цих завдань має стати одним з основних способів організації їх навчально-пізнавальної діяльності.

Перспективи подальших наукових пошуків мають бути спрямовані на розробку алгоритмів виконання навчальних завдань творчого характеру.

Список використаних джерел

1. Басов М. Я. Избранные психологические труды. Москва. 1976. 291 с.
2. Загальна психологія: підруч. для вищ. навч. закл. / О. В. Скрипченко та ін. Київ: Либідь, 2005. 464 с.
3. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. Изд. 3-е. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1972. 575 с.
4. Литвиненко Е. А., Рыбальский В. И. Методы активного обучения. Киев: Вища школа. 1985. 174 с.
5. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ: А.С.К., 2005. 192 с. ил.
6. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования. М. 1958. 314 с.

References

1. Basov, M.Ya. (1976). *Izbrannyye psikhologicheskie trudy* [Basov M.Ya. *Selected Psychological Works*]. Moskva. 291 s. [in Russian].
2. *Zagalna psihologiya: pldruch. dlya visch. navch. zakl.* [General Psychology: A Textbook For Universities]. KiYiv: LibId, 2005.464 s. [in Ukrainian].
3. Leontev, A.N. (1972). *Problemyi razvitiya psihiki* [Problems Of The Development Of The Psyche.]. Izd. 3-e. Moskva: Izd-vo Mosk. un-ta, 575 s. [in Russian].
4. Litvinenko, E.A., Ryibalskiy V.I. (1985). *Metodyi aktivnogo obucheniya.* [Methods Of Active Training]. Kiev: Vischa shkola. 174 s. [in Ukrainian].
5. Pometun, O.I., Pirozhenko, L.V. (2005). *Suchasniy urok. Interaktivni tehnologiyi navchannya: nauk.-metod. posib.* [Contemporary Lesson. Interactive Learning Technologies: Scientific-Methodological Manual.]. Kiev. A.S.K., 2005. 192 s. il. [in Ukrainian].
6. Rubinshteyn, S.L. (1958). *O myishlenii i putyah ego issledovaniya* [Rubinstein S.L. *About Thinking And The Ways Of Its Research.*]. Moskva. 1958. 314 s. [in Russian].

KHORUNZHA Larysa, The Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kharkiv National and Highway University.

EFFECTIVENESS OF IMPLEMENTATION OF THE TASKS SYSTEM TO THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract. Teaching activities are different in their context and volume kinds of individual work, which students do according to the teacher's instructions. They are a necessary part of the teaching process and an important way of its activization.

It is vitally important to have a thought about what an activity will achieve. How will students have changed as a result of it?

It might give the students greater understanding of the given material or it might achieve a change of the atmosphere in the class, too.

It is difficult to say what an activity might achieve. As it may well be that such an activity is not worth using. In a teacher's plan, this is often called Aims and most teachers expect the aim to be quite specific.

If teachers try and identify problems that might arise in the lesson, they are in a much better position to deal with them if and when they occur. The attempt to identify problems will also give the teacher insight into the activity which is to be used.

The success in the students' intellectual mobility formation is provided not only by definite activities, but also by their system. The teaching activities in the system must gradually become more complicated, extended and deeper.

Where teachers use the same material with the whole class, they can encourage students to do different activities depending on their abilities.

Teaching activities can be of three different levels:

I level – reproductive and creative activities;

II level – partial search activities;

III level – heuristic activities.

The activities, which need students' intellectual efforts and individual work, are the most valuable.

Key words: problem, active method, students, intellectual mobility, thinking activity, system.

Одержано редакцією: 24.02.2019 р.
Прийнято до публікації: 15.03.2019 р.